

УДК 347.764 (440)

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2023.3.26>

ПРАВОВА ПРИРОДА ДОГОВОРУ ОСОБИСТОГО СТРАХУВАННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Панченко Євгеній Валерійович,

здобувач ступеню доктора філософії за спеціальністю «Право»
Науково-дослідного інституту правотворчості
та науково-правових експертиз
Національної академії правових наук України

У статті на основі аналізу наукових поглядів та норм чинного законодавства України, які регулюють договірні відносини у сфері страхування, визначено поняття, правову природу договору особистого страхування військовослужбовців та його місце в системі цивільно-правових договорів. Здійснено правову характеристику суб'єктного складу договірних зобов'язань з особистого страхування, а також сформульовано наукові висновки і пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання відносин за договором особистого страхування військовослужбовців.

Встановлено, що з урахуванням великої кількості загроз, зумовлених війною, та зростанням ризику заподіяння шкоди життю та здоров'ю такої категорії осіб, як військовослужбовці, існує потреба у забезпеченні їх належного захисту. У зв'язку із цим важливим інструментом забезпечення реалізації прав та інтересів військовослужбовців у випадку понесення ними непередбачуваних втрат внаслідок настання несприятливих подій, пов'язаних із їх життям, здоров'ям та працездатністю, виступає особисте страхування, процес надання страхових послуг у сфері якого оформлюється відповідними договорами особистого страхування військовослужбовців.

Під договором особистого страхування військовослужбовців запропоновано розуміти договір, за яким одна сторона (страховик) зобов'язується за обумовлену договором плату (страхову премію), що сплачується іншою стороною (страхувальником), виплатити одноразово чи виплачувати періодично зумовлену договором суму (страхову суму) у разі заподіяння шкоди життю або здоров'ю самого страхувальника (застрахованої особи), досягнення нею певного віку або настання в його житті іншої передбаченої договором події (страхового випадку).

Встановлено, що, як і будь-який інший цивільно-правовий договір, договір особистого страхування військовослужбовців можна розглядати як: а) правову форму, на підставі якої здійснюється надання страхової послуги; б) спосіб конкретизації дій, які повинні вчиняти сторони; в) узгоджене волевиявлення сторін, націлене на отримання відповідного результату; г) засіб взаємного контролю поведінки сторін (належне виконання зобов'язань, встановлення відповідальності), який сприяє досягненню очікуваних результатів.

Акцентовано увагу на тому, що виявлення правової природи договору, його правових ознак має велике теоретичне і практичне значення, адже це сприяє визначенню співвідношення договору і зобов'язання, встановленню місця договору в системі договірних прав. Обґрунтовано, що з точки зору загальної характеристики цивільно-правових зобов'язань договір особистого страхування військовослужбовців належить до двосторонніх, взаємних, оплатних, строкових, диспозитивно реальних, алеаторних (ризикових) договорів.

Зроблено висновок про доцільність розвитку в Україні змішаної моделі страхування військовослужбовців, що поєднує державне фінансування та ринкові механізми функціонування страхування, що забезпечить децентралізацію джерел коштів для страхових виплат та сприятиме їх гарантованості.

Ключові слова: договір особистого страхування військовослужбовців, правова природа договору, страховик, страхувальник, страховий інтерес, предмет договору, страховий ризик.

Panchenko Yevhenii. Legal nature of the contract of personal insurance of military servicemen

In the scientific article the concept, the legal nature of the contract of personal insurance of military servicemen, its types and place in the system of civil law contracts are defined based on the analysis of scientific views and norms of the current legislation of Ukraine regulating contractual obligations in the field of insurance. The legal characteristic of the subject composition of contractual obligations for personal insurance has been implemented and scientific conclusions and proposals have been made for improving the legislative regulation of relations under a contract of personal insurance of military servicemen.

It has been established that, taking into account the large number of threats caused by the war, and the growing risk of harm to the life and health of such a category of persons as military servicemen, there is a need to ensure their proper protection. In this regard, personal insurance is an important tool for ensuring the realization of the rights and interests of military servicemen in the event that they suffer unpredictable losses as a result of the occurrence of adverse events related to their life, health and work capacity, the process of providing insurance services in the field of which is formalized by appropriate contracts of personal insurance of military servicemen.

Under the contract of personal insurance of military servicemen, it is proposed to understand a contract according to which one party (the insurer) undertakes, for the fee (insurance premium) specified in the contract, paid by the other party (the insured), to pay once or periodically the amount stipulated by the contract (insurance amount) in case of harm to the life or health of the insured (policyholder), reaching a certain age or the occurrence in his life of another event (insured event) provided for by the contract.

It has been established that, like any other civil law contract, the contract of personal insurance of military servicemen can be considered as: a) the legal form on the basis of which the provision of insurance services is carried out; b) a way to specify the actions to be taken by the parties; c) an agreed expression of the will of the parties, aimed at obtaining the appropriate result; d) a means of mutual control of the behavior of the parties (proper fulfillment of obligations, establishment of responsibility), contributing to the achievement of expected results.

The attention is focused on the fact that the identification of the legal nature of the contract, its legal features is of great theoretical and practical importance, because it helps to determine the relationship between the contract and the obligation, to establish the place of the contract in the system of contract law. It is substantiated that from the point of view of the general characteristics of civil law obligations, the contract of personal insurance of military servicemen refers to bilateral, mutual, payment, term, dispositively real, aleatory (risk) contracts.

It was concluded that it is expedient to develop in Ukraine a mixed model of insurance of military servicemen, which combines state financing and market mechanisms of insurance functioning, which will ensure the decentralization of sources of funds for insurance payments and will contribute to their guarantee.

Key words: *contract of personal insurance of military servicemen, legal nature of the contract, insurer, insured, insurable interest, subject of contract, insurance risk.*

Конституція України [1] встановлює обов'язок держави створити умови для реалізації кожною людиною своїх прав та інтересів, в тому числі і тих, що пов'язані з життям, здоров'ям, працездатністю та пенсійним забезпеченням. Проте забезпечити реалізацію цих прав виключно засобами держави на сьогодні неможливо. У зв'язку з цим важливим інструментом забезпечення реалізації прав та інтересів фізичних осіб у випадку понесення ними непередбачуваних втрат внаслідок настання несприятливих подій, пов'язаних із їх життям, здоров'ям та працездатністю, виступає особисте страхування [2, с. 3].

Саме за допомогою особистого страхування в договірному порядку передбачається можливість здійснення страховиком страхової виплати страхувальнику у разі настання страхового випадку, пов'язаного із заподіянням шкоди життю та здоров'ю фізичної особи, або настанням певної події, обумовленої договором.

Повномасштабна війна, розпочата 24 лютого 2022 року російською федерацією проти України, вплинула на всі сфери відносин у державі та внесла свої корективи у їх правове регулювання. Не стала винятком і сфера страхування, адже ризики, пов'язані з життям та здоров'ям, стали

очевидними як ніколи. Власне з урахуванням великої кількості загроз, зумовлених війною, та зростанням ризику заподіяння шкоди життю та здоров'ю такої категорії осіб, як військовослужбовці, виникла потреба у забезпеченні їх належного захисту, в тому числі шляхом використання усього потенціалу інституту страхування.

Нині в науці цивільного права питання договірних відносин у сфері особистого страхування військовослужбовців досліджені недостатньо. Частково договір особистого страхування розглядався лише в рамках дослідження загального інституту страхування в працях Є.М. Білоусова, В.В. Богдан, Н.С. Горбань, Н.В. Міловської, Н.Б. Пацурії, Н.В. Федорченко, В.П. Янишена та інших. Спеціальне дослідження, присвячене безпосередньо договору особистого страхування, було здійснено на рівні дисертаційного дослідження Т.В. Блащук ще у 2003 році. Узв'язку з цим подальша наукова розробка загальнотеоретичних проблем договірних відносин особистого страхування такої категорії осіб, як військовослужбовці, є необхідною умовою удосконалення їх правового регулювання.

Метою статті є визначення поняття правової природи договору особистого страхування військовослужбовців та його місця в системі цивільно-правових договорів.

У зв'язку з особливим характером військової служби, яка пов'язана із захистом Вітчизни, військовослужбовцям надаються визначені законом пільги, гарантії та компенсації. Відповідно до ст. 5 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20 грудня 1991 року № 2011-XII [3] військовослужбовці – це громадяни України, які проходять службу на території України, беруть участь у всеукраїнському і місцевих референдумах, обирають і можуть бути обраними до відповідних місцевих рад та інших виборних державних органів згідно з Конституцією України. При цьому дія даного Закону поширюється на: 1) військовослужбовців Збройних сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів спеціального призначення, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, які проходять

військову службу на території України, і військовослужбовців зазначених вище військових формувань та правоохоронних органів – громадян України, які виконують військовий обов'язок за межами України, та членів їх сімей; 2) військовослужбовців, які стали особами з інвалідністю внаслідок захворювання, пов'язаного з проходженням військової служби, чи внаслідок захворювання після звільнення їх з військової служби, пов'язаного з проходженням військової служби, та членів їх сімей, а також членів сімей військовослужбовців, які загинули, померли чи пропали безвісти; 3) військовозобов'язаних та резервістів, призваних на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори, і членів їх сімей; 4) членів добровольчих формувань територіальних громад під час їх участі у заходах підготовки добровольчих формувань територіальних громад, а також виконання ними завдань територіальної оборони України.

Важливим інструментом забезпечення реалізації прав та інтересів військовослужбовців у випадку понесення ними непередбачуваних втрат внаслідок настання несприятливих подій, пов'язаних із їх життям, здоров'ям та працездатністю, виступає особисте страхування.

Як впливає зі змісту ст. 980 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [4] та ст. 4 Закону України «Про страхування» [5], особисте страхування являє собою страхування майнових інтересів, що не суперечать законодавству України і пов'язаних із життям, здоров'ям, працездатністю та додатковим пенсійним забезпеченням страхувальника або застрахованої особи.

Процес надання страхових послуг у сфері особистого страхування оформлюється відповідними договорами особистого страхування. Відповідно до ч. 1 ст. 979 ЦК України за договором страхування одна сторона (страховик) зобов'язується у разі настання певної події (страхового випадку) виплатити другій стороні (страхувальникові) або іншій особі, визначеній у договорі, грошову суму (страхову виплату), а страхувальник зобов'язується сплачувати платежі та виконувати інші умови договору.

Договір особистого страхування є безпосередньою підставою для виникнення зобов'язань як з добровільного,

так і з обов'язкового страхування (ст. 5 Закону України «Про страхування»). Так, умови державного обов'язкового особистого страхування військовослужбовців і військовозобов'язаних, призваних на збори, були визначені Постановою Кабінету Міністрів України «Про Умови державного обов'язкового особистого страхування військовослужбовців і військовозобов'язаних, призваних на збори, і порядок виплат їм та членам їх сімей страхових сум» від 19 серпня 1992 року № 488, яка втратила чинність. Відповідно до цієї Постанови обов'язкове особисте страхування військовослужбовців здійснювалося Національною акціонерною страховою компанією «ОРАНТА» за рахунок коштів державного бюджету.

Однак сьогодні замість державного обов'язкового страхування військовослужбовців має місце одноразова бюджетна компенсація у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів, що здійснюється відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку призначення і виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів, які призвані на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори чи для проходження служби у військовому резерві» від 25 грудня 2013 року № 975 [6].

Досвід виплати грошових компенсацій військовослужбовцям існує в низці європейських країн. Так, зокрема, в Німеччині, якщо військовослужбовці гинуть внаслідок нещасного випадку у зоні бойових дій, їх сім'ї отримують компенсацію, а в деяких випадках і відшкодування збитків додатково до пенсій. Водночас військовослужбовці мають можливість застрахувати себе від таких ризиків шляхом укладення відповідних договорів добровільного особистого страхування [7, с. 14]. В інших країнах, зокрема у Франції, Італії, Швеції, діють державні програми страхування військових [8, с. 11].

У США уряд приймає участь у здійсненні особистого страхування військовослужбовців спільно з приватною системою

страхування [9, с. 30]. Мета такого спільного страхування – запропонувати більш доступне страхування при придбанні страхового поліса у комерційній страховій організації [10, с. 39]. За цим полісом уряд США доплачує страховій організації страхові внески за ризиками, пов'язаними з військовою службою. Усі інші ризики оплачуються страховими внесками, що вираховуються із зарплати військовослужбовців. При цьому величина щомісячного страхового внеску залежить від того, на яку максимальну суму розрахований страховий поліс і за якою програмою страхування він діє [11, с. 58]. Власне, беручи до уваги досвід США, можна говорити про доцільність розвитку в Україні змішаної моделі страхування військовослужбовців, що поєднує державне фінансування та ринкові механізми функціонування страхування, що забезпечить децентралізацію джерел коштів для страхових виплат та сприятиме їх гарантованості.

Як і будь-який інший цивільно-правовий договір, договір особистого страхування військовослужбовців можна розглядати як: а) правову форму, на підставі якої здійснюється надання страхової послуги; б) спосіб конкретизації дій, які повинні вчинити сторони; в) узгоджене волевиявлення сторін, націлене на отримання відповідного результату; г) засіб взаємного контролю поведінки сторін (належне виконання зобов'язань, встановлення відповідальності), який сприяє досягненню очікуваних результатів.

Характерною особливістю договору особистого страхування військовослужбовців є віднесення його до групи договорів про надання послуг, що зумовлено притаманною йому специфікою предмета і об'єкта, характером зустрічного надання і визначеного статусу страховика – послугонадавача. Так, предметом договору особистого страхування військовослужбовців є надання страховиком страхової послуги страхувальникові щодо захисту його майнових інтересів шляхом здійснення страхової виплати у разі настання певної події (страхового випадку), пов'язаної із життям, здоров'ям, працездатністю або додатковим пенсійним забезпеченням військовослужбовця як страхувальника або застрахованої особи.

Укладення договорів особистого страхування військовослужбовців з метою надання страхових послуг становить безпосередньо предмет діяльності спеціально уповноважених учасників цивільних відносин – страхових організацій (страховиків), тобто фінансових установ, які відповідно до ст. 2 Закону України «Про страхування» отримали ліцензію на право здійснення страхової діяльності. Замовником страхової послуги (страхувальником) за договором особистого страхування військовослужбовців може бути будь-яка дієздатна фізична або юридична особа. Однак, якщо страхувальником за договором особистого страхування військовослужбовців виступає юридична особа, застрахований інтерес повинен бути пов'язаний з конкретною фізичною особою. Крім цього, договір особистого страхування військовослужбовців може бути укладений на користь третьої особи, визначеної страхувальником, для одержання страхової виплати у разі настання страхового випадку (ст. 985 ЦК України).

З погляду загальної характеристики цивільно-правових зобов'язань договір особистого страхування військовослужбовців належить до двосторонніх, взаємних, оплатних, строкових, диспозитивно реальних, алеаторних (ризикових) договорів. Загалом виявлення правової природи договору, його правових ознак має велике теоретичне і практичне значення, адже це сприяє визначенню співвідношення договору і зобов'язання, встановленню місця договору в системі договірного права [12, с. 173].

Так, договір особистого страхування військовослужбовців є двостороннім договором, оскільки прав та обов'язків набувають обидві сторони – страховик і страхувальник. Важливо, що права однієї сторони співвідносяться з обов'язками іншої сторони таким чином, що відповідному обов'язку страховика кореспондує відповідне право страхувальника і навпаки. Наявність у страховому зобов'язанні застрахованої особи або вигодонабувача жодним чином не впливає на двосторонній характер договору особистого страхування військовослужбовців.

Взаємний характер договору особистого страхування військовослужбовців зумовлений тим, що в ньому мають місце

два зустрічних зобов'язання: обов'язок страховика у разі настання страхового випадку виплатити страхове відшкодування та обов'язок страхувальника сплачувати страхові платежі, які взаємозумовлюються. Крім цього, договір особистого страхування військовослужбовців є оплатним, оскільки страхувальник сплачує страхову премію (страхові платежі), а страховик несе ризик настання страхового випадку і за наявності останнього здійснює страхову виплату. Відповідний договір залишається оплатним і тоді, коли страховий випадок не настає, оскільки він був укладений у розрахунку на зустрічне надання з боку страховика у вигляді отримання від нього страхової виплати.

При визначенні консенсуальності чи реальності договору, що відображає момент набрання ним чинності, на практиці всебічно оцінюються ознаки та умови договору, передбачені як законом, так і самими сторонами. Так, ст. 979 ЦК України, в якій дається визначення поняття договору страхування, побудована таким чином, що не містить безпосередньо ознак щодо його консенсуальності чи реальності. Проте відповідно до ч. 1 ст. 983 ЦК України та ст. 18 Закону України «Про страхування» договір страхування набирає чинності з моменту внесення страхувальником першого страхового платежу, якщо інше не встановлено договором. Аналіз зазначених норм дає підстави для висновку, що договір особистого страхування військовослужбовців може розглядатися як реальний договір, якщо умовами договору або законом не визначений його консенсуальний характер.

Виконання зобов'язання за договором особистого страхування військовослужбовців пов'язане з особистістю або обставинами життя застрахованої особи та залежить від її віку, стану здоров'я, специфіки професійної діяльності [13, с. 152]. Природно, що ступінь страхового ризику для цих категорій осіб значно вищий, ніж для інших, тим паче в умовах воєнного стану. Проте на сучасному етапі розвитку страхування за допомогою статистичних і математичних методів можна оптимально розрахувати величину ризику настання смерті (інвалідності, постійної втрати здоров'я) для таких осіб й, отже, укладати договори страхування з цими особами.

Розмір страхової премії в цьому випадку буде набагато вищий [14, с. 46].

Проблема дотримання взаємних інтересів сторін страхових правовідносин знаходить законодавче врегулювання через встановлення системи страхових тарифів, обов'язкових страхових резервів і гарантій платоспроможності страховика. При правильно розрахованих страхових тарифах забезпечується необхідна фінансова стійкість страхових операцій (збалансованість премій, страхових виплат і витрат страховика), що надходять, а також можливість страховика виконувати прийняті на себе зобов'язання перед страхувальниками, зокрема у сфері особистого страхування військовослужбовців.

Так, незважаючи на те, що ризик настання страхового випадку в результаті військових дій є зазвичай стандартним винятком у договорах страхування, сьогодні деякі страхові організації почали страхувати в добровільному порядку військовослужбовців. Зокрема, відповідно до Правил добровільного страхування життя Страхової компанії «ARX» у редакції від 13 квітня 2022 року [15] не застосовується до військовослужбовців, військовозобов'язаних та працівників допоміжних служб Збройних сил України, Національної гвардії, Державної прикордонної служби, Державної служби охорони, які отримали травми або загинули під час захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України, пункт Правил, яким передбачено, що не відносяться до страхових випадки, якщо вони відбулися в результаті війни (оголошеної та неоголошеної), в тому числі громадянської, збройного конфлікту, військових (бойових) дій. Аналогічне положення міститься й у п. 6.2.3 Умов добровільного страхування від нещасних випадків ПрАТ «Українська страхова компанія «КНЯЖА ІНШУРАНС» від 19 липня 2022 року № 039-2022 [16].

Договір особистого страхування регулюється ЦК України та Законом України «Про страхування» без виділення окремих його видів. Водночас, виходячи зі змісту ст. 980 ЦК України та ст. 6 Закону України «Про страхування», зазначимо, що видами добровільного особистого страхування є, зокрема: страхування життя; страхування здоров'я на випадок хвороби; безперервне

страхування здоров'я; страхування від нещасних випадків; медичне страхування (страхування медичних витрат); страхування додаткового пенсійного забезпечення [17, с. 311–312]. Так, програма накопичувального пенсійного страхування життя для військовослужбовців, що пропонується, зокрема ПрАТ «МетЛайф», дає можливість накопичити грошові кошти на пенсію, а також отримати виплату у разі травми, поранення чи втрати життя військовослужбовця [18; 19].

Дія страхових ризиків у сфері особистого страхування військовослужбовців, як визначається сьогодні окремими страховими організаціями, залежить від того, чи перебуває військовий у зоні підвищеної небезпеки на момент настання страхового випадку, чи ні. Так, страховою організацією «ТАС» для військовослужбовців пропонуються декілька програм страхування [20]: якщо зона перебування – це вся Україна, за винятком територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих рф, то договором страхування покриваються всі страхові ризики, в тому числі ті, які сталися внаслідок нещасного випадку, у межах страхової суми 100 000 гривень; якщо зона перебування військового – це території, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окуповані рф, то покривається страховий ризик дожиття до певного віку, а за ризиком втрати життя здійснюється повернення сплачених внесків. При цьому страховик розглядає кожен страховий випадок в індивідуальному порядку, а рішення про виплату приймається в межах страхової суми, визначеної у договорі страхування.

Отже, за договором особистого страхування військовослужбовців одна сторона (страховик) зобов'язується за обумовлену у договорі плату (страхову премію), що сплачується іншою стороною (страхувальником), виплатити одноразово чи виплачувати періодично обумовлену у договорі суму (страхову суму) у разі заподіяння шкоди життю або здоров'ю самого страхувальника (застрахованої особи), досягнення нею певного віку або настання в його житті іншої передбаченої договором події (страхового випадку). При цьому характерними ознаками договору особистого страхування військовос-

лужбовців є такі: а) самостійний характер в системі договірних зобов'язань із надання страхових послуг; б) об'єктом особистого страхування є страховий інтерес страхувальника (застрахованої особи), пов'язаний із особистими немайновими благами (життям, здоров'ям, працездатністю, додатковим пенсійним забезпеченням), які не мають вартісної оцінки, оскільки вони стосуються безпосередньо фізичної особи; в) розмір страхової виплати не залежить від збитків, завданих страховим випадком, він визначається безпосередньо при укладенні договору страхування і дорівнює страхо-

вій сумі; г) страхові виплати можуть здійснюватися в розмірі страхової суми або у вигляді регулярних і послідовних виплат обумовлених у договорі страхування сум (ануїтету); г) договір особистого страхування військовослужбовців є поєднанням ризикових та накопичувальних інтересів страхувальника (застрахованої особи).

Подальше теоретичне дослідження проблем цивільно-правового регулювання відносин, пов'язаних із здійсненням особистого страхування військовослужбовців, має важливе значення для вдосконалення законодавчої та правозастосовної діяльності у даній сфері.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Блащук Т.В. Цивільно-правове регулювання особистого страхування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ : 2003. 13 с.
3. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20 грудня 1991 року № 2011-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата звернення: 01.06.2023).
4. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.02.2003 р. Київ : Істина, 2003. 368 с.
5. Про страхування : Закон України від 7.03.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 18. Ст. 78.
6. Про затвердження Порядку призначення і виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів, які призвані на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори чи для проходження служби у військовому резерві : Постанова Кабінету Міністрів України від 25.12.2013 р. № 975. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/975-2013-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.06.2023).
7. Calvin E. Smith. The Meaning and Effect of Military Service and War Exception Clauses in Life Insurance Policies. *Duke Bar Journal*. 2002. Vol. 3. № 1. Pp. 11–20.
8. Carmen Vicente. War Risk Insurance. Neptunus, Centre de Droit Maritime et Océanique. Université de Nantes, 1995. Vol. 1. P. 11.
9. George A. Pelletier. Military Exclusion Clauses and Death from Nonmilitary Causes. *Notre Dame Law Review*. 2013. Volume 36. Issue 1. Pp. 28–39.
10. John Barrett. After the War: The Risks and Growing Demand for Insurance in Post-Conflict Regions. *Risk Management Spotlight*. 2008. № 7. P. 39.
11. Samuel McCune Lindsay. Purpose and Scope of War Risk Insurance. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*. 2003. Vol. 79. P. 58.
12. Analysis of legal regulation of contractual obligations in the civil law system / Lukasevych-Krutnyk N.V., Milovska N.R., Popova V.À., S.O. Belikova. *Astra Salvensis*. 2022. Volume 1. Pp. 169–182.
13. Горбань Н.С. Договір страхування життя. *Часопис Київського університету права*. 2017. № 1. С. 150–155.
14. Міловська Н.В. Правова природа договору особистого страхування. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 12. С. 43–47.
15. Правила добровільного страхування життя Страхової компанії ARX у редакції від 13 квітня 2022 року. URL: https://arx.com.ua/uploads//ZD_0001.pdf (дата звернення: 01.06.2023).

16. Умови добровільного страхування від нещасних випадків ПрАТ «Українська страхова компанія «КНЯЖА ІНШУРАНС» від 19 липня 2022 року № 039-2022. URL: https://kniazha.ua/documents/offers/039-2022_19.07.2022.pdf (дата звернення: 01.06.2023).

17. Міловська Н.В. Договірні зобов'язання зі страхування у цивільному праві України: проблеми теорії та практики : монографія. Київ : НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, 2019. 488 с.

18. Накопичувальне пенсійне страхування життя для військовослужбовців в Україні. URL: <https://strahovki.kh.ua/strahuvannya-zhitya-viyskovogo-ukraine> (дата звернення: 01.06.2023).

19. Правила страхування життя ПрАТ «МетЛайф» у редакції від 01 січня 2023 року. URL: <https://www.metlife.ua/about-us/pravila-strakhovaniya/rules-2023-FTF/> (дата звернення: 01.06.2023).

20. Страхування військових від TAS Life. URL: <https://taslife.com.ua/blog/strahuvannya-vijskovyh-vid-tas-life> (дата звернення: 01.06.2023).